

Cinayət tətbiqi üzrə qiyabi icraatın tətbiqi məsələləri

(birinci hissə)

Ədalət mühakiməsinin məqsədlərindən biri də cinayətlərin açılması və cinayət törətmiş şəxslərin təqib edilməsi və törədilmiş cinayətə uyğun olaraq cəzalandırılmasıdır. Bu prosesin uzadılması ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinə təsir edir, həm də ədalət mühakiməsinə olan inamın azalmasına gətirir. Belə ki, cinayət törətmiş şəxsin ədalət mühakiməsi qarşısında dayanması, onun cəzalandırılmasının yeganə yoludur və cinayətin törədilməsi və cinayətkarın cəzalandırılması arasında uzun müddət keçirsə, bu həm də ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsini çətinləşdirir. Belə ki, iş üzrə şahidlər zaman keçdikcə, keçmişdə olan hadisələrin detallarını unudurlar, sübutlar bəzi hallarda təbii dəyişikliyə məruz qalır, son nəticədə sübutları toplamaq çətinləşir. Bundan başqa şəxsiyyəti, cəmiyyəti və dövləti cinayətkar qəsdlərdən qorumaq cinayət mühakimə icraatının vəzifəsi və bunun tələb olunması şəxsiyyətin və cəmiyyətin hüququdur, cinayətkarın cəzalandırılmasının gecikdirilməsi bu hüququ pozmuş olur, ədalət mühakiməsinin səmərəliliyi və cinayət təqibi orqanlarının fəaliyyəti ilə bağlı inamsızlıq yaranmasına gətirir. Təqsirləndirilən şəxsin iştirakı mümkün olmadıqda bu neqativ nəticələrdən qaçmanın bir yolu da işlərə qiyabi baxılmasıdır. Bu gün də ictimai maraqlar həmişə olduğu kimi cinayət təqibinin, o cümlədən ədalət mühakiməsinin daha səmərəli və operativ həyata keçirilməsini tələb edir.

Həm daxili qanunvericilik, həm də beynəlxalq müqavilələr təcrübəsi ondan çıxış edir ki, cinayət təqibi imkan daxilində təqsirləndirilən şəxsin iştirakı ilə keçirilməlidir. Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt ondan çıxış edir ki, “3. Hər bir şəxs ona qarşı irəli sürülən istənilən cinayət ittihamına baxılarkən bərabərlik əsasında” müəyyən hüquqlara malikdir. Belə ki, cinayət təqibinin təqsirləndirilən şəxsin iştirakı ilə keçirilməsi onun müdafiə, əleyhinə çıxış edən şahidləri dindirmək və ya bu şahidlərin dindirilməsi hüququna malik olmaq və onun əleyhinə çıxış edən şahidlər üçün mövcud olan şərtlərdə öz şahidlərini çağırtdırmaq və dindirmək hüququna malik olmaq kimi digər hüquqlarının da təmin olunmasına kömək edir (14-cü maddənin 3-cü hissəsinin d bəndi). Eyni hüquqlar AİHK-nın 6-cı maddəsinin 3-cü bəndində də nəzərdə tutulmuşdur. AİHK təqsirləndirilən şəxsin məhkəmə baxışında iştirak etmək hüququnu birbaşa nəzərdə tutmasa da, AİHM-nin təcrübəsi təqsirləndirilən şəxsin

məhkəmə baxışında iştirak etmək hüququnu nəzərdə tutur. Məhkəmə hesab edir ki, “...6-cı maddə bütövlükdə təqsirləndirilən şəxsin onun işi üzrə məhkəmə baxışında real iştirak etmək hüququnu tanıyır” [14, 26-cı bənd], “59. Məhkəmənin fikrincə,....Cinayət məhkəməsi ədalətlik mülahizələrindən çıxış edərək, ərizəçinin Konvensiyanın 6-cı maddəsi ilə təminat verilən hüquqlarından səmərəli istifadə etməsinə təmin etmək üçün işə baxılmasından əvvəl əlavə addımlar atmalıdır. Bununla bağlı olaraq, Məhkəmə birinci instansiya məhkəməsində təqsirləndirilən şəxsin şəxsi iştirakının vacibliyini bir daha qeyd edir” [15, 59-cu bənd] əgər şəxs məhkəmədə iştirak etmirsə, “...onun iştirak etmədən hüquqlardan necə istifadə edə biləcəyini təsvir etmək çətinidir” [9, 28-ci bənd].

AİHM-nin presedent təcrübəsi təqsirləndirilən şəxsin birinci instansiya məhkəməsində iştirakını müdafiə edir və onun iştirakı olmadan işə baxılmasına istisna hal kimi yol verir, “14-cü maddədə təsbit edilmiş müddəə təqsirləndirilən şəxsin gəlməməsinin səbəblərindən asılı olmayaraq, qiyabi icraatın yolverilməz olması kimi şərh edilə bilməz” [12,14.1-ci bənd].

Ekstradisiya haqqında Avropa Konvensiyasına II Əlavə protokolun 3-cü maddəsində qeyd olunur ki, “...müqəssirin özü olmadan barəsində qərar qəbul edilmiş hökmün çıxarılması.. ilə ekstradisiya tələb etdikdə, əgər sorğu edilən Tərəf belə hesab edirsə ki, məhkəmənin rəyi ilə nəticələnmiş proses cinayətə görə məhkum edilən hər bir şəxs üçün məcburi sayılan minimum müdafiə hüquqlarını təmin etmir, bu halda həmin məqsədlərlə ekstradisiyadan imtina edə bilər”. İşinə yenidən baxılması hüququnu tələb edən şəxs üçün kifayət qədər təminatlar verərsə, ekstradisiya həyata keçirilməlidir. Azərbaycan Respublikasının qarşılıqlı hüquqi yardım haqqında müqavilələrində də eyni məzmunlu müddəalar nəzərdə tutulmuşdur, Məsələn, Azərbaycan Respublikası ilə Hindistan arasında Təslimetmə haqqında Müqavilənin 3-cü maddəsinə əsasən, sorğu edən Tərəfin təslim edilməsi tələb olunan şəxsin işinə Məhkəmədə yenidən baxılmasına təminat verməsi istisna olmaqla, Sorğu edən Tərəfin təslimetmə tələbi qiyabi çıxarılmış qərara aid olduqda təslimetmədən imtina olunur.

Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsi təqsirləndirilən şəxsin iştirakı olmadan qiyabi proseslərə yol vermir, belə ki, Məhkəmənin Statutunun 67-ci maddəsinin

1-ci hissəsi, təqsirləndirilən şəxsin şəxsən iştirakı ilə onun mühakimə olunması hüququnu nəzərdə tutur. Statutunun 63-cü maddəsinin 2-ci hissəsində təqsirləndirilən şəxsin məhkəmə prosesinin gedişini pozarsa, məhkəmə zalından çıxarılmasının mümkünlüyünü nəzərdə tutmasını qiyabi icraata yol verilməsi kimi qiymətləndirmək olmaz. Çünki, Statutun özü Məhkəmənin bu səlahiyyətini qiyabi icraat adlandırmır, həm də qiyabi icraatın tələblərinə uyğun gəlir. Həmçinin, bu halda həmin şəxsə məhkəmənin gedişini izləmək imkanı verilməlidir. Ancaq bundan əvvəl yaradılmış beynəlxalq cinayət tribunallarında belə bir prosedur nəzərdə tutulmuşdur. Məsələn, Nürnberq Hərbi Tribunalının Nizamnaməsində məhkəmə təqsirləndirilən şəxs tapılmadıqda və ya Tribunal hər hansı səbəbdən ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi naminə bunu zəruri hesab edərsə, təqsirləndirilən şəxsin iştirakı olmadan baxmaq hüququna malikdir [11]. Məhz Matrin Bormanın işinə qiyabi baxılmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 127-ci maddəsinin VI hissəsinə əsasən qanunda nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, cinayət işlərinin qiyabi məhkəmə icraatına yol verilir.

Azərbaycan Respublikasının CPM-də "cinayət təqibi üzrə qiyabi icraat" dedikdə "məhkəmə tərəfindən qəbul edilmiş cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın açılması barədə qərar əsasında təqsirləndirilən şəxsin iştirakı olmadan onun barəsində cinayət təqibi üzrə məhkəməyədək, həmçinin birinci, apellyasiya və kassasiya instansiyası məhkəmələrində aparılan icraat başa düşülür (CPM-in 7.0.8-1-ci maddəsi).

Cinayət təqibi üzrə qiyabi icraat CM-in hansı maddələri ilə ittiham olunan təqsirləndirilən şəxslər barəsində cinayət təqibinin qiyabi icraat qaydasında aparılmasının mümkünlüyünü, cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın açılması barədə məsələyə baxılarkən məhkəmə tərəfindən hansı halların nəzərə alınmalı olmasını, məhkəmə icraatı zamanı cinayət təqibi üzrə qiyabi icraata xitam verilməsi, qiyabi hökm və ya digər yekun qərarın çıxarılması qaydalarını, qanuni qüvvəyə minmiş qiyabi hökm və ya digər yekun qərarın ləğv edilməsi və yeni məhkəmə baxışının keçirilməsi prosedurunun və s. halları müəyyən edir.

Azərbaycanın cinayət-prosessual qanunvericiliyində bir sıra hallarda təqsirləndirilən şəxs məhkəmə prosesində iştirak etmir, yəni onun iştirakı olmadan işə baxılır, məsələn, CPM-in 447.6-ci maddəsinə əsasən, müraciətlərin baxılma yeri və müddəti haqqında vaxtında məlumatlandırılmış bu Məcəllənin 447.3-cü və ya 447.4-1-ci maddələrində göstərilən şəxslərin

istintaq hərəkətinin məcburi aparılması, prosessual məcburiyyət tədbirinin tətbiq edilməsi, cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın açılması və ya maddi sübut olan bəzi maddələrin cinayət təqibi üzrə icraat başa çatnadək məhv edilməsi və ya tibbi məqsədlərlə istifadə üçün təhvil verilməsi məsələləri üzrə məhkəmə iclasına gəlməməsi məhkəmə iclasının keçirilməsinə mane olmur.

CPM-in təqsirləndirilən şəxsin iştirakı olmadan məhkəmənin hazırlıq iclasının keçirilməsindən bəhs edən 299.9-cu maddəsində göstərir ki, məhkəmənin hazırlıq iclası təqsirləndirilən şəxsin iştirakı olmadan aşağıdakı hallarda aparıla bilər:

– *təqsirləndirilən şəxs məhkəməyə gəlməkdən təkrarən imtina etdiyi və ya boyun qaçırdığı halda (CPM-in 299.9.1-ci maddəsi);*

– *cinayət təqibi ilə bağlı bütün halların hərtərəfli, tam və obyektiv tədqiq edilməsinə mane olmamaq şərti ilə böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayətin törədilməsində təqsirləndirilən şəxs ona qarşı irəli sürülmüş ittiham məhkəmədə onun iştirakı olmadan baxılması barədə vəsatət qaldırdıqda (CPM-in 299.9.2-ci maddəsi);*

– *Məcəllənin 467-13.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş halda (CPM-in 299.9.3-cü maddəsi).*

Qeyd etmək lazımdır ki, təqsirləndirilən şəxsin iştirak etmədiyi bütün halları qiyabi icraat adlandırmaq düzgün olmazdı. Belə ki, CPM-in 310-6.3-cü maddəsində dövlət ittihamçısı və müdafiəçi istisna olmaqla, məhkəmə iclasında qaydanı kobud surətdə pozan şəxslər barəsində əvvəlcə edilmiş xəbərdarlıqdan sonra məhkəmənin qərarı əsasında məhkəmə baxışının bütün müddətinə və ya bu müddətin bir hissəsinə məhkəmənin iclas zalından xaric etmə tətbiq oluna bilər və məhkəmənin qərarı ilə məhkəmə iclasına yenidən buraxılmış cinayət prosesinin iştirakçısı onun olmadığı dövrdə aparılmış prosessual hərəkətlərlə tanış olmaq hüququna malikdir.

Azərbaycan Respublikasının CPM-də qiyabi icraatla bağlı tənzim olunan məsələləri altı qrupa bölmək olar:

1. Cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın xüsusiyyətləri

Cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Cinayət prosessual qanunvericiliyinin (CPM-in 467-12-ci maddəsinin) tələblərinə əsasən cinayət təqibi üzrə qiyabi icraat aparılarkən həm CPM-in LIV-II fəslində müəyyən edilmiş xüsusiyyətlər, həm də CPM-də nəzərdə tutulmuş ümumi qaydalar nəzərə alınmalıdır.

Cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

– cinayət təqibi üzrə icraat qiyabi aparılıqda CPM-in 91-ci (təqsirləndirilən şəxs) maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquqlar cinayət prosesini həyata keçirən orqanlar tərəfindən təmin edilməlidir (CPM-in 467-12.2-ci maddəsi). Təhlil göstərir ki, cinayət təqibi üzrə icraat qiyabi aparılıqda, nəinki CPM-in 91-ci (təqsirləndirilən şəxs) maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquqlar cinayət prosesini həyata keçirən orqanlar tərəfindən təmin edilir.

– məhkəməyədək qiyabi icraat yalnız ibtidai istintaq şəklində aparılmalıdır (CPM-in 467-12.3-cü maddəsi);

– cinayət təqibi üzrə qiyabi icraat aparılan təqsirləndirilən şəxsə dair cinayət işi ayrıca icraata ayrılmalıdır (CPM-in 467-12.4-cü maddəsi);

– yetkinlik yaşına çatmayan şəxslər barəsində isə cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın aparılmasına yol verilmir (CPM-in 467-12.5-ci maddəsi).

2. Cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın açılması

CPM-in 467-13.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş şərtlər daxilində təqsirləndirilən şəxs barəsində cinayət təqibi üzrə qiyabi icraat açıla bilər. Belə ki, təqsirləndirilən şəxs:

– Azərbaycan Respublikasının ərazisindən kənar istintaqdan gizləndikdə;

– Azərbaycan Respublikasının ərazisindən kənar məhkəmədən gizləndikdə;

– Azərbaycan Respublikasının ərazisindən kənar çağırışa gəlməkdən qəsdən boyun qaçırdıqda;

– bu səbəblərdən təqsirləndirilən şəxsin prosesdə iştirakının təmin edilməsi mümkün olmadıqda onun barəsində cinayət təqibi qiyabi icraat qaydasında aparıla bilər.

AİHM “ədalət mühakiməsindən açıq-aydın imtina etmə” (“flagrant denial of justice”) ifadəsindən istifadə olunur və belə imtina olmadıqda bu Konvensiyanın 6-cı maddəsinin pozulması ilə həyata keçirilən məhkəmə baxışı kimi qiymətləndirilir [Sejdovic v. Italy, 84-cü bənd]], burada söhbət birmənalı imtina etmədən söhbət gedir, yəni dövlətin onu necə qiymətləndirməsi deyil, bu qiymətləndirmənin əsasında duran faktların açıq-aşkar olması nəzərdə tutulur.

Təhlil göstərir ki, cinayət təqibinin qiyabi icraat qaydasında aparılması Azərbaycan Respublikasının ərazisindən kənar istintaqdan və ya məhkəmədən gizlənməmiş və ya çağırışa gəlməkdən qəsdən boyun qaçırmış bütün təqsirləndirilən şəxslərə aid deyildir.

Məsələn, CM-in “*həyat və sağlamlıq əleyhinə olan cinayətlər*” fəslində (120-136-cı maddələrində) nəzərdə tutulmuş: qəsdən adam öldürmə, ananın yeni doğduğu uşağı qəsdən öldürməsi, qəflətən baş vermiş güclü ruhi həyəcan vəziyyətində qəsdən adam öldürmə, zəruri müdafiə həddini və ya cinayət törətmiş şəxsin tutulması üçün zəruri həddi aşmaqla adam öldürmə, ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə, özünü öldürmə həddinə çatdırma, qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma, qəsdən sağlamlığa az ağır zərər vurma, qəflətən baş vermiş güclü ruhi həyəcan vəziyyətində qəsdən sağlamlığa ağır və ya az ağır zərər vurma, zəruri müdafiə həddini aşmaqla və ya cinayət törətmiş şəxsin tutulması üçün zəruri həddi aşmaqla sağlamlığa ağır zərər vurma, ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa ağır zərər vurma, əzab vermə, öldürməklə və ya sağlamlığa ağır zərər vurmaqla hədələmə, evtanaziya, qanunsuz süni mayalanma və embrionu implantasiya etmə, tibbi sterilizasiya cinayət əməllərinə görə ittiham olunan təqsirləndirilən şəxslərə cinayət təqibinin qiyabi icraat qaydasında aparılması şamil olunmur.

CPM-in 467-13.1-ci maddəsinin izah və tələblərinə əsasən, ümumiyyətlə CM-in 120-136-cı, 138-143-1-ci, 146-177-ci, 180-181-ci, 183-193-cü, 194-204.3-1-ci, 207 209-213-3-cü, 220-227-ci, 229-273-cü, 284-307-ci, 315-317-2-ci, 320-323-cü, 325-352-ci və digər maddələr ilə ittiham olunan təqsirləndirilən şəxslərə cinayət təqibinin qiyabi icraat qaydasında aparılması şamil olunmur.

CM-in çoxsaylı digər maddələrlə ittiham olunan təqsirləndirilən şəxslərə cinayət təqibinin qiyabi icraat qaydasında aparılması şamil olunur. Məsələn, CM-in “Sülh və insanlıq əleyhinə cinayətlər”dən bəhs VII bölməsində nəzərdə tutulmuş maddələr ilə ittiham olunan təqsirləndirilən şəxslərin hamısı barəsində cinayət təqibinin qiyabi icraat qaydasında aparılması şamil olunur.

Azərbaycan Respublikasının CM-in vəzifələrindən biri də sülhü və bəşəriyyətin təhlükəsizliyini təmin etməkdən ibarətdir (CM-in 2.1-ci maddəsi). CM-in “Sülh və insanlıq əleyhinə cinayətlər”dən bəhs VII bölməsinə daxil olan 100-119-cu maddələrin sanksiyalarının təhlil göstərir ki, ən çox “*iyirmi ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ya ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzaları*” nəzərdə tutulmuşdur

CM-in Xüsusi hissəsinin müvafiq maddələrində nəzərdə tutulmuş sülh və insanlıq əleyhinə, terrorçuluq, terrorçuluğu maliyyələşdirmə və müharibə cinayətləri

törətmiş şəxslərə müddətin keçməsi tətbiq olunmur (CM-in 75.5-ci maddəsi). Ona görə də, Azərbaycan Respublikası CM-in 100–119-cu maddələrində nəzərdə tutulmuş sülh və insanlıq əleyhinə cinayətlərə görə cinayət təqibinin qiyabi icraat qaydasında aparılmasının tətbiqi çox əhəmiyyətlidir. Belə ki, nəticədə sülh və insanlıq əleyhinə və ya müharibə cinayətləri törətmiş şəxslərin cinayət məsuliyyətindən yayınması mümkünsüz olur.

Cinayət təqibinin qiyabi icraat qaydasında aparılması Azərbaycan Respublikasının CM-in *“İctimai təhlükəsizlik əleyhinə olan cinayətlər”*dən bəhs edən 25-ci fəslində nəzərdə tutulmuş bir çox cinayətlərə, o cümlədən: terrorçuluq, terrorçuluğu maliyyələşdirmə, terrorçuluğa açıq çağırışlar, terrorçuluq məqsədi ilə təlim keçmə, adamları girov götürmə, terrorçuluq barədə bilə-bilə yalan məlumat vermə, banditizm, cinayətkar birlik (təşkilat) yaratma, hava və ya su nəqliyyatı gəmisini, yaxud dəmir yolu qatarını qaçırma və dəniz quldurluğu əməllərinə görə ittiham olunan təqsirləndirilən şəxslərə də şamil olunur.

Cinayət təqibinin qiyabi icraat qaydasında aparılması CM-in *“Dövlətin konstitusiya quruluşunun əsasları və təhlükəsizliyi əleyhinə olan cinayətlər”*dən bəhs edən 31-ci fəslində nəzərdə tutulmuş bir çox cinayətlərə, o cümlədən: 274–283-1-ci maddələrə görə ittiham olunan təqsirləndirilən şəxslərə də şamil olunur.

Cinayət təqibinin qiyabi icraat qaydasında aparılması Azərbaycan Respublikasının CM-in *“Korrupsiya cinayətləri və qulluq mənafeyi əleyhinə olan digər cinayətlər”*dən bəhs edən 33-cü fəslində nəzərdə tutulmuş cinayətlərə (308–314-3-cü maddələrə) görə ittiham olunan təqsirləndirilən şəxslərin təxminən hamısına şamil olunur (*yalnız, CM-in 314-4-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulan “qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydaları pozmaqla mühəndis-kommunikasiya təminatı sistemlərinə qoşulma” cinayəti istisna təşkil edir*).

Başqa sözlə, cinayət təqibinin qiyabi icraat qaydasında aparılması vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə, dövlət büdcəsinin, məqsədli büdcə fondlarının və ya büdcədən kənar dövlət fondlarının vəsaitindən təyinatı üzrə istifadə etməmə; satınalma prosedurları keçirilmədən dövlət vəsaitlərini xərcləmə və ya dövlət satınalmalarını qanunsuz keçirmə, vəzifə səlahiyyətlərini aşma, vəzifəli şəxsin səlahiyyətlərini mənimsəmə, rüşvət alma (passiv rüşvətخورluq), rüşvət vermə (aktiv rüşvətخورluq), vəzifəli şəxsin qərarına qanunsuz təsir göstərmə (nüfuz alveri), vəzifə saxtakarlığı, səhlənkarlıq, dövlətin müstəsna mülkiyyətində olan torpaq

sahələrinə dair qanunsuz qərar qəbul etmə, qanunla müəyyən olunmuş qaydaları pozmaqla torpaq sahələri ayırma, yaxud tikinti və ya quraşdırma işlərinin aparılmasına icazə vermə, qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydaları pozmaqla aparılan tikinti işlərinin qarşısının alınmaması cinayətlərinə görə ittiham olunan təqsirləndirilən şəxslərə şamil olunur.

Bununla yanaşı, eyni bir cinayət işi çərçivəsində cinayətlərin məcmusu üzrə həmin Məcəllənin digər maddələri ilə ittiham olunan təqsirləndirilən şəxsin Azərbaycan Respublikasının ərazisindən kənarında istintaqdan və ya məhkəmədən gizləndiyi və ya çağırışa gəlməkdən qəsdən boyun qaçırdığı üçün cinayət prosesində şəxsən iştirakının təmin edilməsi mümkün olmadıqda da onun barəsində cinayət təqibi qiyabi icraat qaydasında aparıla bilər (CPM-in 467-13.1-ci maddəsi).

Təqsirləndirilən şəxsin çağırılması nəticə vermədikdə, cinayət prosesini həyata keçirən orqan tərəfindən gizlənən və ya çağırışa gəlməkdən qəsdən boyun qaçıran şəxslər barəsində müəyyən tədbirlər görülür.

CPM-in izah və tələblərinə əsasən Azərbaycan Respublikasının hüddudlarından kənarında olduğu üçün şəxsə prosesual sənədlərin qanunda nəzərdə tutulmuş qaydada çatdırılması mümkün olmadıqda və şəxsin olduğu ölkə barədə etibarlı məlumatlar olduqda, prosesual sənədlər həmin şəxsə çatdırılması üçün müvafiq icra hakimiyyəti orqanı vasitəsilə Azərbaycan Respublikasının həmin ölkədəki diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna göndərilir. Və yaxud prosesual sənədlər cinayət işlərinə dair hüquqi yardım göstərilməsi qaydasında həmin ölkənin müvafiq səlahiyyətli orqanına göndərilir. Bu kimi hallarda prosesual sənəd rəsmi qaydada verilmiş hesab edilir.

Belə ki, “CPM-in *“prosesual sənədlərin çatdırılması”*ndan bəhs edən 54-1-ci maddəsi prosesual sənədlərin hansı hallarda *rəsmi qaydada verilməsi hesab edilməsi hallarını müəyyən edir* (CPM-in 54-1.8-ci maddəsi).

CPM-in izah və tələblərinə əsasən, təqsirləndirilən şəxsin CPM-in 54-1 – 54-4-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş qaydada cinayət prosesini həyata keçirən orqana çağırılması nəticə vermədikdə, cinayət prosesini həyata keçirən orqandan gizlənən və ya çağırışa gəlməkdən qəsdən boyun qaçıran şəxsə ittiham elan etmək üçün onun tutulması, axtarışı, eləcə də CPM və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrlə müəyyən edilmiş qaydada verilməsi (ekstradisiyası) üçün tədbirlər görülür (CPM-in 54-13.2-ci maddəsi).

Cinayət prosesini həyata keçirən orqan təqsirləndirilən şəxsin CPM-in 54-1 – 54-4-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş qaydada çağırılmasın həyata keçirdikdə, eyni zamanda barəsində cinayət təqibinin qiyabi icraat qaydasında keçirilməsi imkanı barədə onu məlumatlandırır, habelə həmin icraatda özünün seçimi əsasında müdafiəçi vasitəsilə təmsil olunmaq hüququndan istifadə etmək istədiyi halda, müdafiəçisi barədə məlumatları cinayət prosesini həyata keçirən orqana göndərməli olduğunu bildirir (CPM-in 54-13.3-cü maddəsi).

CPM-in 467-13.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş tədbirlər nəticə vermədikdə, cinayət prosesini həyata keçirən orqan təqsirsizlik prezumpsiyasına riayət etməklə, CPM-in 54-2.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş məlumatları (*çağırış vərəqəsinin verilməli olduğu şəxsin ünvanı istisna olmaqla*) ictimai televiziya və radio vasitəsilə yayımlayır və rəsmi internet sahifəsində dərc etdirir (CPM-in 54-13.4-cü maddəsi).

Təqsirləndirilən şəxs cinayət təqibi üzrə icraatın hər hansı mərhələsində şəxsən iştirak etdikdən sonra istintaq və ya məhkəmədən gizləndikdə, onun CPM-in 467-13.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada məlumatlandırılması tələb edilmir və həmin şəxs cinayət təqibinin qiyabi icraat qaydasında aparılmasından məlumatlı hesab olunur (CPM-in 54-13.5-ci maddəsi).

Məhkəməyədək icraat zamanı cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın açılması barədə qərar müstəntiqin vəsatəti və ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun yuxarı prokurorla razılaşdırılmış təqdimatı əsasında məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmə tərəfindən qəbul olunur. Vəsatətə CPM-in 442-454-cü maddələrində müəyyən edilmiş qaydada baxılır (CPM-in 54-13.6-cı maddəsi).

Təqsirləndirilən şəxsin özünün seçdiyi müdafiəçi barədə məlumatı olmadıqda, cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın açılması barədə məsələyə baxılmasında müdafiəçinin iştirakı cinayət prosesini həyata keçirən orqan tərəfindən təmin edilir. Təqsirləndirilən şəxsə verilməli olan prosesual sənədlərin surətləri müdafiəçiyə təqdim edilir (CPM-in 54-13.2-ci maddəsi).

Məhkəmənin hazırlıq iclası və ya məhkəmə baxışı zamanı, habelə apellyasiya və kassasiya instansiyası məhkəmələrində cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın açılması barədə məsələ məhkəmənin öz təşəbbüsü ilə və ya ittiham tərəfinin vəsatəti əsasında işə baxan məhkəmənin qərarı ilə həll edilir (CPM-in 54-13.8-ci maddəsi).

Cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın açılması barədə qərar yalnız təqsirləndirilən şəxs barəsində axtarış

elan olunduğu vaxtdan 3 ay keçdikdən sonra qəbul edilə bilər (CPM-in 54-13.9-cü maddəsi).

Cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın açılması barədə məsələyə baxılarkən məhkəmə bir sıra halları nəzərə alır.

CPM-in 467-13.10-cü maddəsinə əsasən cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın açılması barədə məsələyə baxılarkən məhkəmə tərəfindən aşağıdakı hallar nəzərə alınır:

– *təqsirləndirilən şəxsin CPM-də nəzərdə tutulmuş qaydada çağırılması, olduğu yerin müəyyən edilməsi və cinayət prosesini həyata keçirən orqanın sərəncamına verilməsi üçün görülən tədbirlər;*

– *təqsirləndirilən şəxsin hüquqi yardım almaq və müdafiə hüququnun təmin edilməsi;*

– *təqsirləndirilən şəxsin CPM-də və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş qaydada axtarışı və verilməsi (ekstradisiyası) üçün görülmüş tədbirlər.*

Cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın açılması məsələsi ilə bağlı məhkəmə qərarının surəti, həmin qərar çıxarıldıqdan sonra 3 gündən gec olmayaraq vəsatəti vermiş şəxsə, ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora, təqsirləndirilən şəxsin müdafiəçisinə və təqsirləndirilən şəxsə (istintaqdan və ya məhkəmədən gizlənməsi müəyyən edildiyi hallar istisna olmaqla) məhkəmə tərəfindən göndərilir (CPM-in 54-13.11-ci maddəsi).

Cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın açılması məsələsi ilə bağlı məhkəmə qərarının surətinin göndərilməsi CPM-in 467-13.11-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada həyata keçirilir (CPM-in 448.6-2-ci maddəsi). Həmin maddəyə əsasən *“cinayət təqibi üzrə qiyabi icraatın açılması məsələsi ilə bağlı məhkəmə qərarının surəti, həmin qərar çıxarıldıqdan sonra 3 gündən gec olmayaraq vəsatəti vermiş şəxsə, ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora, təqsirləndirilən şəxsin müdafiəçisinə və təqsirləndirilən şəxsə (istintaqdan və ya məhkəmədən gizlənməsi müəyyən edildiyi hallar istisna olmaqla) məhkəmə tərəfindən göndərilir* (CPM-in 467-13.11-ci maddəsi).

Mayıl Bayramov,
Ədliyyə Nazirliyi Ədliyyə Akademiyasının
Məhkəmə hüququ, prokuror və vəkillik
fəaliyyəti kafedrasının müəllimi

Mətanət Əsgərova,
Ədliyyə Nazirliyi Ədliyyə Akademiyasının
Cinayət prosesi, krtiminalistika və məhkəmə
ekspertizası kafedrasının baş müəllimi,
hüquq elmləri doktoru, dosent